

Samling af Afgørelser

DOMSTOLENS DOM (Anden Afdeling)

31. maj 2018*

»Præjudiciel forelæggelse – forbrugerbeskyttelse – urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler – direktiv 93/13/EØF – artikel 7, stk. 1 – låneaftaler optaget i udenlandsk valuta – national lovgivning, som fastsætter specifikke procedurebetingelser for at anfægte rimeligheden – ækvivalensprincippet – Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder – artikel 47 – ret til en effektiv domstolsbeskyttelse«

I sag C-483/16,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 267 TEUF, indgivet af Fővárosi Törvényszék (retten i første instans i Budapest, Ungarn) ved afgørelse af 29. august 2016, indgået til Domstolen den 6. september 2016, i sagen

Zsolt Sziber

mod

ERSTE Bank Hungary Zrt.

procesdeltager:

Mónika Szeder,

har

DOMSTOLEN (Anden Afdeling),

sammensat af afdelingsformanden, M. Ilešič, og dommerne A. Rosas, C. Toader, A. Prechal (refererende dommer) og E. Jarašiūnas,

generaladvokat: N. Wahl,

justitssekretær: fuldmægtig I. Illéssy,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 24. oktober 2017,

efter at der er afgivet indlæg af:

- ERSTE Bank Hungary Zrt. ved ügyvédek T. Kende og P. Sonnevend,
- den ungarske regering ved M.Z. Fehér, som befuldmægtiget,

* Processprog: ungarsk.

– Europa-Kommissionen ved A. Cleenewerck de Crayencour og A. Tokár, som befuldmægtigede, og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 16. januar 2018, afsagt følgende

Dom

- 1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 169 TEUF, artikel 20, 21, 38 og 47 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder (herefter »chartret«), artikel 7, stk. 1 og 2, i Rådets direktiv 93/13/EØF af 5. april 1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler (EFT 1993, L 95, s. 29), sammenholdt med dette direktivs artikel 8, og 47. betragtning til Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2008/48/EF af 23. april 2008 om forbrugerkreditaftaler og om ophævelse af Rådets direktiv 87/102/EØF (EUT 2008, L 133, s. 66, berigtiget i EUT 2009, L 207, s. 14, EUT 2010, L 199, s. 40, og EUT 2011, L 234, s. 46).
- 2 Anmodningen er blevet indgivet under en sag mellem Zsolt Sziber og ERSTE Bank Hungary Zrt. (herefter »ERSTE Bank«) vedrørende en anmodning om at fastslå urimeligheden af visse bestemmelser indsat i en lånekontrakt indgået med henblik på erhvervelse af en bolig, hvor lånet blev frigivet og tilbagebetalt i ungarske forint (HUF), men blev optaget i schweiziske franc (CHF) på grundlag af den valutakurs, der var gældende på betalingsdagen.

Retsforskrifter

EU-retten

Direktiv 87/102/EØF

- 3 I henhold til artikel 2, stk. 1, litra a), i Rådets direktiv 87/102/EØF af 22. december 1986 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes love og administrative bestemmelser om forbrugerkredit (EUT 1987, L 42, s. 48) finder dette direktiv ikke anvendelse på kreditaftaler eller kredittilsagn, som først og fremmest er bestemt til erhvervelse eller bevarelse af ejendomsrettigheder til en grund eller til en bygning, der allerede er opført, eller som skal opføres.

Direktiv 93/13

- 4 24. betragtning til direktiv 93/13 har følgende ordlyd:
»[M]edlemsstaternes retsmyndigheder og administrative organer skal råde over tilstrækkelige og effektive midler til at bringe anvendelsen af urimelige vilkår i forbrugeraftaler til ophør.«
- 5 Artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 fastsætter:
»Medlemsstaterne fastsætter, at urimelige kontraktvilkår i en aftale, som en erhvervsdrivende har indgået med en forbruger, i henhold til deres nationale lovgivning ikke binder forbrugeren, og at aftalen forbliver bindende for parterne på i øvrigt samme vilkår, hvis den kan opretholdes uden de urimelige kontraktvilkår.«

6 Dette direktivs artikel 7, stk. 1, har følgende ordlyd:

»Medlemsstaterne sikrer, at der i forbrugernes og konkurrenternes interesse findes egnede og effektive midler til at bringe anvendelsen af urimelige kontraktvilkår i aftaler, der indgås mellem forbrugere og en erhvervsdrivende, til ophør.«

Direktiv 2008/48

7 Artikel 2, stk. 2, litra a), i direktiv 2008/48 bestemmer:

»Dette direktiv finder ikke anvendelse på følgende:

a) kreditaftaler, som er sikret enten ved pant eller ved en anden sammenlignelig sikkerhedsstillelse, der almindeligvis anvendes i en medlemsstat i forbindelse med fast ejendom, eller som er sikret i form af en rettighed relateret til fast ejendom.«

Ungarsk ret

Den tidligere civillovbog

8 § 239/A, stk. 1, i Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (lov nr. IV af 1959 om civillovbogen), i den affattelse, der var gældende indtil den 14. marts 2014 (herefter »den tidligere civillovbog«), bestemte følgende:

»En part kan nedlægge påstand om, at en aftale eller visse af aftalens bestemmelser er ugyldige (delvis ugyldighed), uden at der samtidig nedlægges påstand om, at den manglende gyldighed skal have retsvirkninger.«

Civillovbogen

9 § 6:108 i Polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (lov nr. V af 2013 om civillovbogen), gældende fra den 15. marts 2014 (herefter »civillovbogen«), bestemmer følgende:

»1. Der kan ikke støttes nogen ret på en ugyldig aftale, og en sådan aftale kan ikke kræves gennemført. Retten anvender retsvirkningerne af ugyldigheden på anmodning fra en part inden for rammerne af forældelsesfristen og hævdstiden.

2. En part kan nedlægge påstand om, at en aftale eller visse af aftalens bestemmelser er ugyldige (delvis ugyldighed), uden at der samtidig nedlægges påstand om, at den manglende gyldighed skal have retsvirkninger.

3. Retten kan afvige fra partens påstande, når den træffer afgørelse om retsvirkningerne af ugyldigheden, men den kan dog ikke anvende en løsning, som begge parter er imod.«

Lov DH1

- 10 § 1, stk. 1, i Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvény (lov nr. XXXVIII af 2014 om afgørelse af visse spørgsmål i tilknytning til afgørelse truffet af Kúria (øverste domstol, Ungarn) med henblik på ensretning af retten vedrørende låneaftaler indgået mellem kreditinstitutterne og forbrugerne, herefter »lov DH1«) bestemmer følgende:

»Denne lov finder anvendelse på låneaftaler indgået med forbrugere i perioden fra den 1. maj 2004 og indtil datoen for denne lovs ikrafttræden. Ved anvendelsen af denne lov omfatter begrebet »låneaftale indgået med en forbruger« enhver kredit- eller låneaftale eller leasingaftale baseret på en udenlandsk valuta (knyttet til eller optaget i udenlandsk valuta og tilbagebetalt i forint) eller forint, der er indgået mellem et finansielt institut og en forbruger, hvis den omfatter generelle kontraktvilkår eller et kontraktvilkår, der ikke er blevet individuelt forhandlet, og indeholder et vilkår som omhandlet i § 3, stk. 1, eller § 4, stk. 1.«

- 11 Artikel 3, stk. 1 og 2, i lov DH1 fastsætter:

»1. Et vilkår i en låneaftale indgået med en forbruger, hvorefter kreditinstituttet beslutter, at det er købskursen, der finder anvendelse ved frigivelse af midler beregnet til erhvervelse af den ejendom, der er genstand for låneaftalen eller leasingaftalen, er ugyldigt – medmindre der er tale om et individuelt forhandlet aftalevilkår – når det er salgskursen eller enhver anden vekselkurs, der er forskellig fra den kurs, der er fastsat ved frigivelsen af midlerne, der finder anvendelse ved tilbagebetaling.

2. Det vilkår, der i henhold til stk. 1 er ugyldigt, erstattes – uden at det berører stk. 3 – med en bestemmelse om anvendelse af den officielle vekselkurs fastsat af Ungarns nationalbank for den pågældende valuta, både i forbindelse med udbetaling af midlerne og ved tilbagebetaling (herunder betaling af afdrag og alle omkostninger og provisioner fastsat i udenlandsk valuta).«

- 12 Nævnte lovs artikel 4 fastsætter:

»1. Ethvert vilkår i låneaftaler indgået med forbrugerne, der fastsætter en ensidig mulighed for ændring, som tillader en ensidig forøgelse af renter og omkostninger, er urimeligt – medmindre der er tale om et individuelt forhandlet aftalevilkår [...]

2. Et aftalevilkår som det i stk. 1 omhandlede er ugyldigt, hvis kreditinstituttet ikke har indledt en civil søgsmålsprocedure [...], eller hvis retten har afvist søgsmålet eller bragt sagen til ophør, medmindre det er muligt at indlede [...] søgsmålsproceduren angående aftalevilkåret, men denne procedure ikke er blevet indledt, eller den er blevet indledt, men retten ikke i henhold til stk. 2a har fastslået, at kontraktvilkåret er ugyldigt.

2a. Et kontraktvilkår som det i stk. 1 omhandlede er ugyldigt, hvis retten har fastslået, at det er ugyldigt på grundlag af særloven om opgørelse, i forbindelse med en søgsmålsprocedure indledt ved et søgsmål anlagt af tilsynsmyndigheden af hensyn til den almene interesse.

3. I de i stk. 2 og stk. 2a omhandlede tilfælde skal kreditinstituttet sammen med forbrugeren foretage en opgørelse i henhold til de retningslinjer, der er opstillet i særloven.«

Lov DH2

- 13 § 37, stk. 1-3, i Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvényben rögzített elszámolás szabályairól és egyes egyéb rendelkezésekről szóló 2014. évi XL. törvény (lov nr. XL af

2014 om de regler, der finder anvendelse på den opgørelse, der er omhandlet i lov nr. XXXVIII af 2014 om afgørelse af visse spørgsmål i tilknytning til afgørelse truffet af Kúria (øverste domstol) med henblik på ensretning af retten vedrørende låneaftaler indgået mellem kreditinstitutter og forbrugerne og vedrørende en række andre bestemmelser, herefter »lov DH2«) bestemmer følgende:

»1. Parten kan kun i forbindelse med de aftaler, der er omfattet af denne lovs anvendelsesområde, nedlægge påstand om, at retten fastslår, at aftalen eller nogle af dens bestemmelser er ugyldige (herefter »delvis ugyldighed«) – uanset årsagen til ugyldigheden – ved ligeledes at nedlægge påstand om, at den pågældende ret anvender retsvirkningerne af ugyldigheden, dvs. at aftalen erklæres for gyldig eller som havende virkning frem til datoen for afsigelse af afgørelsen. Sker dette ikke, og efterkommer parten ikke en anmodning om at bringe forholdet i orden, kan retten ikke træffe afgørelse om søgsmålets realitet. Såfremt parten nedlægger påstand om, at retten anvender retsvirkningerne af ugyldigheden eller af den delvise ugyldighed, skal den pågældende part ligeledes angive, hvilken retsvirkning retten skal anvende. Med hensyn til anvendelsen af retsvirkningerne skal parten nedlægge en præcis og kvantificeret påstand, der omfatter opgørelsen mellem parterne.

2. Henset til bestemmelserne i stk. 1 skal stævningen for så vidt angår aftaler omfattet af nærværende lov på grundlag af § 239/A, stk. 1, i [civillovbogen af 1959] eller § 6:108, stk. 2, i [civillovbogen af 2013] – hvis de i denne lov fastsatte krav er opfyldt – afvises uden at tilsige parterne i verserende sager anlagt med henblik på at få fastslået, at aftalen er fuldstændig eller delvis ugyldig, eller med henblik på at afslutte disse procedurer. Der er ikke grund til at afvise stævningen uden at tilsige parterne eller til at afslutte søgsmålsproceduren, når parten ud over påstanden om, at aftalen erklæres ugyldig eller delvis ugyldig, ligeledes har fremsat en anden påstand. I dette tilfælde må denne part anses for ikke at fastholde påstanden om, at aftalen erklæres ugyldig. Det samme gør sig ligeledes gældende i forbindelse med søgsmål, der genoptages efter at have været udsat.

3. Hvis der i en verserende sag ikke længere er grund til at afvise stævningen uden at tilsige parterne, skal søgsmålet afsluttes, når den pågældende part i sin stævning (eller eventuelt i sit modkrav) ikke inden for 30 dage at regne fra forkyndelsen af anmodningen om at bringe forholdet i orden har nedlagt påstand om, at retten anvender retsvirkningerne af en delvis eller fuldstændig ugyldighed, og endvidere ikke har angivet, hvilken retsvirkning denne ønsker skal finde anvendelse. Der er ikke grund til at afslutte søgsmålsproceduren, når parten ud over påstanden om, at aftalen erklæres ugyldig eller delvis ugyldig, ligeledes har fremsat en anden påstand. I dette tilfælde må denne part anses for ikke at fastholde påstanden om, at aftalen erklæres ugyldig.«

14 § 37/A, stk. 1, i lov DH2 fastsætter:

»Ved fastsættelsen af retsvirkningerne af ugyldighed fastslår retten – på grundlag af oplysningerne i den i § 38, stk. 6, omhandlede genbehandlede opgørelse – parternes betalingsforpligtelse i henhold til de i denne lov opstillede opgørelsesregler.«

15 Den nævnte lovs § 38, stk. 6, fastsætter:

»Opgørelsen betragtes som en genbehandlede opgørelse, når

- a) forbrugeren ikke inden for den i denne lov fastsatte frist har indgivet klage til kreditinstituttet med henblik på at bestride opgørelsen eller ikke har indgivet klage over, at kreditinstituttet ikke har foretaget den pågældende opgørelse
- b) forbrugeren ikke inden for den i denne lov fastsatte frist har anlagt sag ved Pénzügyi Békéltető Testület [forligsorganet i finansielle anliggender]

- c) forbrugeren eller kreditinstituttet ikke inden for den i denne lov fastsatte frist har iværksat den i denne lovs § 23, stk. 1, omhandlede ikke-kontradiktoriske procedure eller den i § 23, stk. 2, omhandlede søgsmålsprocedure
- d) afgørelsen om at afslutte den i § 23, stk. 1, omhandlede ikke-kontradiktoriske procedure eller afgørelsen om at afslutte den i § 23, stk. 2, omhandlede søgsmålsprocedure anlagt af forbrugeren eller kreditinstituttet har fået retskraft.«

Lov DH3

- 16 § 3, stk. 1, i Az egyes fogyasztói kölcsönszerződések devizanemének módosulásával és a kamatszabályokkal kapcsolatos kérdések rendezéséről szóló 2014. évi LXXVII. törvény (lov nr. LXXVII af 2014 om løsning af spørgsmål i tilknytning til ændring af den valuta, i hvilken visse låneaftaler er indgået, og reglerne om renter, herefter »lov DH3«) bestemmer følgende:

»En låneaftale indgået med en forbruger ændres i henhold til denne lovs bestemmelser.«

- 17 § 10 i lov DH3 fastsætter:

»Det kreditinstitut, der er fordringshaver i forbindelse med realkreditaftalen i udenlandsk valuta eller baseret på en udenlandsk valuta, er frem til sidste frist for gennemførelse af opgørelsesforpligtelsen i henhold til [lov DH2] forpligtet til at omregne hele den eksisterende gæld på grundlag af realkreditaftalen i udenlandsk valuta eller baseret på en udenlandsk valuta, eller som er resultatet af en sådan aftale, sådan som den er udarbejdet på grundlag af opgørelsen foretaget i henhold til [lov DH2] – herunder renter, omkostninger eller provisioner, der er faktureret i udenlandsk valuta – til en fordring i forint (herefter »konvertering til forint«) og skal vælge den af de to værdier, der er mest gunstig for forbrugeren på referencedatoen, og som udgøres af:

- a) gennemsnittet af de valutakurser, som Ungarns nationalbank officielt havde fastsat i perioden mellem den 16. juni 2014 og den 7. november 2014, eller
- b) den valutakurs, som Ungarns nationalbank officielt havde fastsat den 7. november 2014.«

- 18 Nævnte lovs § 15/A fastsætter:

»1. I de procedurer, der er indledt med henblik på at få fastslået ugyldighed (eller delvis ugyldighed) af låneaftaler indgået med forbrugere eller med henblik på at få fastsat retsvirkningerne af ugyldighed, og som verserer i øjeblikket, skal reglerne om omregning til forint fastsat i denne lov ligeledes anvendes på forbrugers gæld som følge af låneaftalen i udenlandsk valuta eller baseret på en udenlandsk valuta, beregnet i overensstemmelse med opgørelsen i henhold til [lov DH2].

2. Det beløb, som forbrugeren har tilbagebetalt frem til datoen for afgørelsen, fratrækkes forbrugers gæld som fastsat i forint på referencedatoen for opgørelsen.

3. Når en låneaftale med en forbruger erklæres for gyldig, skal parternes rettigheder og forpligtelser som fastsat i den opgørelse, der er udarbejdet i henhold til [lov DH2], fastsættes i henhold til denne lovs bestemmelser.«

Twisten i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

- 19 Den 7. maj 2008 indgik Zsolt Sziber, som debitor, og Mónika Szeder, som meddebitor, med henblik på erhvervelse af en bolig en låneaftale med ERSTE Bank i schweiziske franc, som skulle frigives og tilbagebetales i ungarske forint. Den omhandlede låneaftale blev registreret i schweiziske franc på grundlag af dagens valutakurs, og en aftale om pant i fast ejendom blev vedlagt som bilag. Låneaftalen indeholder bestemmelser, som for det første fastsætter en forskel mellem den valutakurs, der finder anvendelse på frigivelsen af lånet, og den, der finder anvendelse på tilbagebetalingen af lånet, dvs. henholdsvis den købskurs, som ERSTE Bank anvender, og den salgskurs, som banken anvender (herefter »forskell i valutakursen«) og for det andet en ensidig mulighed for ændring til ERSTE Banks fordel, som gør det muligt at hæve renterne, gebyrerne og omkostningerne (herefter »ensidig mulighed for ændring«).
- 20 Zsolt Sziber har i stævningen principalt nedlagt påstand om, at den forelæggende ret fastslår, at den omhandlede låneaftale er ugyldig, idet den for det første vedrører en ydelse, der er umulig at levere, eftersom den hverken indeholder størrelsen af de forskellige afdrag eller en opgørelse af, hvor stor en del der udgøres af henholdsvis hovedstol og renter, og det ikke er muligt at indbetale et beløb i udenlandsk valuta på en konto i ungarske forint, for det andet fordi det i aftalen ikke er præciseret, hvilken omregningskurs der er blevet anvendt, og for det tredje fordi ERSTE Bank ikke har foretaget en passende vurdering af lånet i forhold til låntagerens solvens, henset navnlig til kursrisikoen. Derudover kan kursrisikoen ikke vurderes af forbrugeren, som ikke råder over klare eller forståelige oplysninger.
- 21 Subsidiært har Zsolt Sziber nedlagt påstand om, at Fővárosi Törvényszék (retten i første instans i Budapest, Ungarn) fastslår, at visse af aftalevilkårene er ugyldige. Efter hans opfattelse er for det første det vilkår, der fremgår af punkt VII.2. i den omhandlede låneaftale, urimeligt, idet kreditrisikoen ikke kunne vurderes af forbrugeren, som rådede over oplysninger, der ikke var klare eller forståelige. For det andet er det vilkår, der fremgår af aftalens punkt VIII.13. urimeligt, fordi det ved at tillade en bankmeddelelse at blive en integreret del af aftalen, hvorved ERSTE Bank gives ret til at supplere denne, overtræder den kontraktmæssige balance mellem parterne. For det tredje udgør den omhandlede låneaftales punkt II.1. om fastsættelse af månedlige ydelser på grundlag af oplysningerne i en bankmeddelelse, aftalens punkt III.2. om rentesatsen og dens variable karakter og aftalens punkt III.3., som fastsætter en ret til at hæve renterne, urimelige vilkår.
- 22 Den forelæggende ret underrettede Zsolt Sziber om, at det påhvilede ham at bringe sit søgsmål i overensstemmelse med reglerne navnlig med hensyn til artikel 37 i lov DH2, for det første ved at præcisere, hvilken retsvirkning han ønsker at opnå efter den eventuelle konstatering af den omhandlede lånekontrakts ugyldighed, og for det andet ved at udfylde opgørelsen omhandlet i artikel 38, stk. 6, i lov DH2 med henblik på at præcisere de beløb, som han anslår at have betalt som følge af andre eventuelt urimelige vilkår ud over dem, der allerede er taget hensyn til i denne opgørelse, nemlig de vilkår, der er nævnt i artikel 3 og 4 i lov DH1.
- 23 Selv om den forelæggende ret har anført, at Zsolt Sziber flere gange har ændret sin stævning, har han imidlertid på trods af rettens opfordring hertil ikke indgivet noget processkrift til ændring af sin stævning. Nævnte ret har anført, at sagen som følge heraf i princippet skal afsluttes uden en realitetsbehandling.
- 24 Ikke desto mindre har den forelæggende ret, som svar på et spørgsmål fra Domstolen, anført, at sagen stadig verserer for denne.
- 25 Den forelæggende ret spørger, om ikke EU-retten er til hinder for bestemmelserne i lov DH1 og DH2, hvorefter, for det første, to vilkår, der er indeholdt i de fleste aftaler, som er optaget i fremmed valuta, nemlig vilkåret om forskellen i valutakurs og vilkåret om en ensidig mulighed for ændring, skal betragtes som urimelige, og kreditinstituttet er forpligtet til at oprette en opgørelse med hensyn til

disse vilkår, og, for det andet, forbrugeren er forpligtet til at præcisere de retsvirkninger, han ønsker at tillægge den omhandlede låneaftales delvise eller fuldstændige ugyldighed, og kvantificere disse krav for så vidt angår eventuelt andre urimelige vilkår ud over disse to vilkår, mens de låntagere, som har indgået låneaftaler, der ikke er optaget i fremmed valuta, ikke er forpligtet til at fremlægge sådanne præciseringer og kvantificeringer.

26 Derudover har den forelæggende ret anført, at sidstnævnte låntagere har mulighed for at anmode om anvendelse af den ofte mere gunstige retsvirkning af ugyldigheden, der består i, at den situation, der bestod forud for aftalens indgåelse, genoprettes, mens artikel 37 i lov DH2 udelukker denne fremgangsmåde for de låneaftaler, der falder ind under dens anvendelsesområde.

27 Under disse omstændigheder har Fővárosi Törvényszék (retten i første instans i Budapest) besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»1) Skal de EU-retlige bestemmelser i [artikel 169], stk. 1 og 2 [TEUF], sammenholdt med samme artikels stk. 3, artikel 38 i [chartret], artikel 7, stk. 1 og 2, i [direktiv 93/13], sammenholdt med samme direktivs artikel 8, og 47. betragtning til [direktiv 2008/48]

fortolkes således, at de er til hinder for nationale bestemmelser (og for anvendelsen af sådanne), der fastsætter supplerende krav

til skade for en procesdeltager (sagsøger eller sagsøgt), der i perioden fra den 1. maj 2004 til den 26. juli 2014 som forbruger har indgået en kreditaftale, der indeholder et urimeligt kontraktvilkår, som giver en [ensidig mulighed for ændring] eller som indsætter [en forskel i valutakursen]

idet det i henhold til disse supplerende krav fastsættes, at den pågældende – for at denne kan påberåbe sig rettigheder afledt af de nævnte forbrugeraftalers ugyldighed for domstolene og navnlig for at retten kan påkende sagen materielt — indgiver et civilretligt processkrift (hovedsageligt en stævning, en ændring af stævningen eller en ugyldighedsindsigelse fra sagsøgte (mod at forbrugeren dømmes) eller en ændring af denne ugyldighedsindsigelse, et modkrav fra sagsøgte eller en ændring af dette modkrav), der har et bestemt indhold,

hvorimod andre procesdeltagere, der ikke har indgået en kreditaftale som forbrugere, og procesdeltagere, der i den samme periode som forbrugere har indgået kreditaftaler af en anden type end den ovennævnte, ikke skal indgive et sådant processkrift med et bestemt indhold?

2) Både i tilfælde af, at Domstolen giver en bekræftende og en benægtende besvarelse af det første forelagte spørgsmål, der er formuleret i mere generelle vendinger end dette andet spørgsmål, skal de i det første spørgsmål nævnte EU-retlige bestemmelser da fortolkes således, at de er til hinder for, at de følgende under a) til c) nævnte obligatoriske supplerende krav gælder for en procesdeltager, der som forbruger har indgået en kreditaftale som omhandlet i det første spørgsmål:

a) Processkriftet (stævningen, ændringen af stævningen eller ugyldighedsindsigelsen fra sagsøgte (mod at forbrugeren dømmes) eller ændringen af denne ugyldighedsindsigelse, modkravet fra sagsøgte eller ændringen af dette modkrav), som skal indgives under retssagen af en procesdeltager, der som forbruger (sagsøger eller sagsøgt) har indgået en kreditaftale som omhandlet i det første spørgsmål, kan kun fremmes til realitetsbehandling, såfremt procesdeltageren i dette processkrift

ikke alene nedlægger påstand om, at retten erklærer den i det første spørgsmål nævnte forbrugerkreditaftale for helt eller delvist ugyldig, men tillige nedlægger påstand om, at retten anvender retsfølgerne af absolut ugyldighed,

hvorimod andre procesdeltagere, der ikke har indgået en kreditaftale som forbrugere, og procesdeltagere, der i den samme periode som forbrugere har indgået kreditaftaler af en anden type end den ovennævnte, ikke skal indgive et sådant processkrift med et bestemt indhold?

- b) Processkriftet (stævningen, ændringen af stævningen eller ugyldighedsindsigelsen fra sagsøgte (mod at forbrugeren dømmes) eller ændringen af denne ugyldighedsindsigelse, modkravet fra sagsøgte eller ændringen af dette modkrav), som skal indgives under retssagen af en procesdeltager, der som forbruger (sagsøger eller sagsøgt) har indgået en kreditaftale som omhandlet i det første spørgsmål, kan kun fremmes til realitetsbehandling, såfremt procesdeltageren i dette processkrift, foruden påstanden om konstatering af absolut ugyldighed af den i det første spørgsmål omhandlede forbrugeraftale,

ikke nedlægger påstand om, at retten blandt de mulige retsfølger af absolut ugyldighed anvender den, der består i retligt at genetablere den situation, som forelå før aftalens indgåelse,

hvorimod andre procesdeltagere, der ikke har indgået en kreditaftale som forbrugere, og procesdeltagere, der i den samme periode som forbrugere har indgået kreditaftaler af en anden type end den ovennævnte, ikke skal indgive et sådant processkrift med et bestemt indhold?

- c) Processkriftet (stævningen, ændringen af stævningen eller ugyldighedsindsigelsen fra sagsøgte (mod at forbrugeren dømmes) eller ændringen af denne ugyldighedsindsigelse, modkravet fra sagsøgte eller ændringen af dette modkrav), som skal indgives under retssagen af en procesdeltager, der som forbruger (sagsøger eller sagsøgt) har indgået en kreditaftale som omhandlet i det første spørgsmål, kan kun fremmes til realitetsbehandling,

såfremt dette processkrift medtager en opgørelse for perioden fra aftaleforholdets påbegyndelse til stævningens indgivelse, der ud fra et matematisk synspunkt er ekstremt kompliceret (jf. de nationale bestemmelser), som skal udfærdiges således, at der også tages hensyn til reglerne om omregning til ungarske forint,

og som skal indeholde en detaljeret og aritmetisk kontrollerbar opregning post for post af de forfaldne rater, der skal betales i henhold til aftalen, de rater, som sagsøgeren har betalt, og de forfaldne rater, som stadig skal betales, der skal være opgjort uden hensyntagen til et eventuelt ugyldigt kontraktvilkår, samt forskellen mellem disse beløb, og med en angivelse af det samlede beløb, som procesdeltageren, der som forbruger har indgået en kreditaftale som omhandlet i det første spørgsmål, endnu skylder kreditinstituttet, eller som denne eventuelt har betalt for meget,

hvorimod andre procesdeltagere, der ikke har indgået en kreditaftale som forbrugere, og procesdeltagere, der i den samme periode som forbrugere har indgået kreditaftaler af en anden type end den ovennævnte, ikke skal indgive et sådant processkrift med et bestemt indhold?

- 3) Skal de EU-retlige bestemmelser, som er opregnet i det første spørgsmål, fortolkes således, at en tilsidesættelse af disse bestemmelser, som følge af fastsættelsen af de tidligere (i det første og det andet spørgsmål) nævnte supplerende krav,

samtidig indebærer en tilsidesættelse af artikel 20, 21 og 47 i [chartret],

idet der [...] også skal tages hensyn til den omstændighed, at de nationale retter i henhold til [præmis 23 i] dom af 5. december 2000, Guimont (C-448/98, EU:C:2000:663) [...], og [præmis 28 i] dom af 10. maj 2012, Duomo Gpa m.fl. (C-357/10 – C-359/10, EU:C:2012:283) [...] samt [præmis 39 i] kendelse af 3. juli 2014, Tudoran (C-92/14, EU:C:2014:2051) [...] også skal anvende de

EU-retlige bestemmelser på forbrugerbeskyttelsesområdet i situationer uden et grænseoverskridende element, dvs. i rene nationale situationer? Eller skal det antages, at der foreligger en grænseoverskridende situation alene af den grund, at de kreditaftaler, som er omhandlet i det første spørgsmål, er »kreditaftaler baseret på fremmed valuta«?

Om de præjudicielle spørgsmål

Indledende bemærkninger

- 28 Indledningsvis skal det bemærkes, at hverken direktiv 2008/48, som den forelæggende ret har henvist til i sine præjudicielle spørgsmål, eller direktiv 87/102, som gik forud for dette, og som ifølge oplysningerne i sagens akter er tidsmæssigt relevant, henset til omstændighederne i den foreliggende sag, finder anvendelse i hovedsagen. I den forbindelse skal det bemærkes, dels at det i det første direktivs artikel 2, stk. 2, litra a), er fastsat, at det ikke finder anvendelse på kreditaftaler, som er sikret enten ved pant eller ved en anden sammenlignelig sikkerhedsstilling, der almindeligvis anvendes i en medlemsstat i forbindelse med fast ejendom, eller som er sikret i form af en rettighed relateret til fast ejendom, dels at det i det andet direktivs artikel 2, stk. 1, litra a), er fastsat, at dette ikke finder anvendelse på kreditaftaler, som først og fremmest er bestemt til erhvervelse eller bevarelse af ejendomsrettigheder til en grund eller til en bygning, der allerede er opført, eller som skal opføres. Det fremgår imidlertid klart af forelæggelsesafgørelsen, at den aftale, der er genstand for tvisten i hovedsagen, er sikret ved pant og blev indgået med henblik på erhvervelsen af en bolig.
- 29 Derimod omhandler direktiv 93/13 urimelige kontraktvilkår i forbrugerftaler. Henset til tvistens genstand i hovedsagen skal dette direktiv således fortolkes i lyset af de relevante bestemmelser i chartret, navnlig dettes artikel 47, der fastsætter retten til effektiv domstolsbeskyttelse.

Om det første og det andet præjudicielle spørgsmål

- 30 Med sit første og andet præjudicielle spørgsmål, som skal behandles samlet, ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 7 i direktiv 93/13 skal fortolkes således, at den er til hinder for en national lovgivning, der fastsætter særlige proceduremæssige krav som de i hovedsagen omhandlede, for sager anlagt af forbrugere, der har indgået låneaftaler i fremmed valuta, som indeholder en bestemmelse om en forskel i valutakurs og/eller en bestemmelse om en ensidig mulighed for ændring.
- 31 Det skal erindres, at ifølge artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 fastsætter medlemsstaterne, at urimelige kontraktvilkår i en aftale, som en erhvervsdrivende har indgået med en forbruger, i henhold til deres nationale lovgivning ikke binder forbrugeren, og at aftalen forbliver bindende for parterne på i øvrigt samme vilkår, hvis den kan opretholdes uden de urimelige kontraktvilkår.
- 32 Hvad angår konsekvenserne af konstateringen af, at en bestemmelse i en kontrakt, der binder en forbruger til en erhvervsdrivende, er urimelig, er de nationale retter kun forpligtede til at udelukke anvendelsen af et urimeligt kontraktvilkår, således at det ikke binder forbrugeren (jf. i denne retning dom af 21.1.2015, Unicaja Banco og Caixabank, C-482/13, C-484/13, C-485/13 og C-487/13, EU:C:2015:21, præmis 28 og den deri nævnte retspraksis). Det formål, som EU-lovgiver har efterstræbt inden for rammerne af direktiv 93/13, er nemlig at genskabe balancen mellem parterne, mens gyldigheden af aftalen i sin helhed i princippet bevares, og ikke at annullere alle aftaler, der indeholder urimelige vilkår (jf. i denne retning dom af 15.3.2012, Pereničová og Perenič, C-453/10, EU:C:2012:144, præmis 31).

- 33 Desuden fremgår det af artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13, sammenholdt med 24. betragtning hertil, at medlemsstaterne skal sikre, at retsmyndighederne og de administrative organer råder over egnede og effektive midler til at bringe anvendelsen af urimelige kontraktvilkår i aftaler, der indgås mellem forbrugere og en erhvervsdrivende, til ophør. I denne forbindelse har Domstolen henvist til arten og betydningen af den offentlige interesse, som den beskyttelse, der er sikret for brugerne, der befinder sig i en svagere stilling end den erhvervsdrivende, hviler på (jf. i denne retning dom af 21.12.2016, Gutiérrez Naranjo m.fl., C-154/15, C-307/15 og C-308/15, EU:C:2016:980, præmis 56 og den deri nævnte retspraksis).
- 34 I denne henseende har Domstolen navnlig præciseret, at selv om det tilkommer medlemsstaterne via deres nationale lovgivning at definere de nærmere bestemmelser for konstateringen af, at et kontraktvilkår er urimeligt, og for, hvordan de konkrete retsvirkninger heraf skal være, forholder det sig ikke desto mindre således, at en sådan konstatering skal kunne gøre det muligt at genoprette den retlige og faktiske situation, som forbrugeren ville have befundet sig i, såfremt det urimelige vilkår ikke havde eksisteret, bl.a. ved at give ret til restitution af de beløb, som den erhvervsdrivende har erhvervet uberettiget på grundlag af det urimelige vilkår til skade for forbrugeren (dom af 21.12.2016, Gutiérrez Naranjo m.fl., C-154/15, C-307/15 og C-308/15, EU:C:2016:980, præmis 66).
- 35 Selv om Domstolen således på mange måder og under hensyn til kravene i artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13 har opstillet rammer for den måde, hvorpå de nationale domstole skal sikre beskyttelsen af de rettigheder, som tilkommer forbrugeren i henhold til dette direktiv, harmoniserer EU-lovgivningen i princippet ikke procedurerne for undersøgelsen af den påståede urimelighed i et kontraktvilkår, og disse falder derfor inden for medlemsstaternes interne retsorden, dog på betingelse af, at disse procedurer ikke er mindre gunstige end dem, der gælder for tilsvarende situationer, der er underlagt national ret (ækvivalensprincippet), og at de fastsætter en effektiv domstolsbeskyttelse som fastsat i chartrets artikel 47 (jf. i denne retning dom af 14.4.2016, Sales Sinués og Drame Ba, C-381/14 og C-385/14, EU:C:2016:252, præmis 32 og den deri nævnte retspraksis).
- 36 Det er under hensyn til disse principper, at spørgsmålene fra den forelæggende ret skal undersøges.
- 37 Med hensyn til for det første undersøgelsen af overholdelsen af ækvivalensprincippet skal det bemærkes, at der i den foreliggende sag gælder særlige regler for den gruppe af forbrugere, der i en bestemt periode har indgået en låneaftale med et kreditinstitut i en fremmed valuta, som indeholder vilkår, der er omhandlet i artikel 3, stk. 1, og/eller artikel 4, stk. 1, i lov DH1, hvorefter det første af disse vilkår ifølge disse bestemmelser skal betragtes som urimeligt og ugyldigt, mens det andet formodes at være urimeligt.
- 38 I henhold til artikel 37, stk. 1, i lov DH2 kan de påstande, som forbrugeren skal indgive under retssagen anlagt mod en aftale, som indeholder de to vilkår, der er omhandlet i artikel 3, stk. 1, og artikel 4, stk. 1, i lov DH1, kun fremmes til realitetsbehandling for det første såfremt låntageren også nedlægger påstand om, at retsvirkningen af ugyldighed skal anvendes, låntageren for det andet ikke nedlægger påstand om, at der blandt de mulige retsvirkninger af fuldstændig ugyldighed skal anvendes den, der består i at genoprette situationen før den omhandlede aftales indgåelse, og låntageren for det tredje indgiver en opgørelse over de urimeligt krævede beløb.
- 39 Den forelæggende ret er af den opfattelse, at disse tre betingelser ikke finder anvendelse på søgsmål vedrørende låneaftaler indgået med forbrugere, som ikke indeholder vilkår om en forskel i valutakurs eller en ensidig mulighed for ændring. De gældende bestemmelser i dette tilfælde, navnlig § 239/A, stk. 1, i den tidligere civillovbog og § 6:108 i civillovbogen, kræver ikke, at sagsøgeren angiver de retsvirkninger, som den pågældende anmoder den nationale ret om at tillægge den omhandlede låneaftales eventuelle delvise eller fuldstændige ugyldighed eller at kvantificere sine krav i form af en opgørelse som den, der kræves ved de omtvistede bestemmelser.

- 40 Da det ifølge national ret påhviler forbrugeren at overholde særlige betingelser i tilfælde af en tvist i henhold til artikel 37 i lov DH2, for at sagen kan antages til realitetsbehandling, og forbrugeren kan opnå en afgørelse om realiteten, har den forelæggende ret anmodet sidstnævnte om at supplere sin stævning i henhold til denne bestemmelse. Derimod er forbrugeren i henhold til den gældende procedure for de tilfælde, der er omhandlet i den foregående præmis, ikke underlagt sådanne krav.
- 41 I denne forbindelse skal det dog understreges, at det for at afgøre, om de to procedurer regulerer lignende situationer som omhandlet i den i denne doms præmis 35 nævnte retspraksis, udelukkende tilkommer den nationale ret, som har direkte kendskab til de gældende processuelle regler, at efterprøve, om søgsmålene ligner hinanden ud fra sagsgenstanden, søgsmålsgrundlaget og de væsentligste forhold (jf. i denne retning dom af 12.2.2015, *Baczó og Vizsnyiczai*, C-567/13, EU:C:2015:88, præmis 44 og den deri nævnte retspraksis).
- 42 Under forudsætning af, at deres lighed er fastslået, skal det under disse omstændigheder undersøges, om de processuelle regler for sagsanlæg på grundlag af direktiv 93/13, som de i hovedsagen omhandlede, er mindre gunstige end de retsmidler, der udelukkende er baseret på national ret.
- 43 Som generaladvokaten har bemærket i punkt 47 i sit forslag til afgørelse, indebærer pålæggelsen af yderligere proceduremæssige krav over for den forbruger, som afleder sine rettigheder af EU-retten, ikke i sig selv, at nævnte processuelle regler er mindre gunstige for ham. Situationen skal nemlig bedømmes under hensyn til, hvilken stilling de omhandlede regler indtager i den samlede procedure i sagen, denne procedures forløb og disse reglers særlige kendetegn for de nationale instanser (jf. i denne retning dom af 27.6.2013, *Agrokonsulting-04*, C-93/12, EU:C:2013:432, præmis 38 og den deri nævnte retspraksis).
- 44 I denne henseende fremgår det af selve ordlyden af artikel 3, stk. 1, og artikel 4, stk. 1, i lov DH1, at den ungarske lovgiver har til hensigt at kvalificere to slags vilkår indeholdt i størstedelen af låneaftaler indgået i fremmed valuta mellem en forbruger og en erhvervsdrivende som urimelige, idet det ene vedrører forskellen i valutakurs, og det andet består af en ensidig mulighed for at foretage ændringer. I henhold til de forklaringer, som den ungarske regering har givet, skal kreditinstituttet med henblik på at beregne forbrugerens overbetaling i lyset af disse vilkårs urimelighed under anvendelse af den officielle vekselkurs fastsat af Ungarns nationalbank udarbejde en opgørelse, som forbrugeren i givet fald kan gøre indsigelse mod.
- 45 Det fremgår af de sagsakter, som er forelagt Domstolen, at den nationale lovgiver på grund af det store antal låneaftaler i fremmed valuta indgået med forbrugere i Ungarn, som indeholder de to vilkår nævnt i foregående præmis, har ønsket at forkorte og forenkle den procedure, der skal følges for de nationale retter, ved navnlig at vedtage lov DH2. I lignende sager, som ikke vedrører rettigheder, der følger af EU-retten, er konstateringen af et eller flere urimelige vilkårs ugyldighed således ikke i sig selv tilstrækkelig til endeligt at løse tvisten, da en anden procedure er nødvendig, hvis forbrugeren ønsker, at den nationale ret skal fastsætte retsvirkningerne af den omhandlede aftales delvise eller fuldstændige ugyldighed og ansætte de eventuelt uretmæssigt opkrævede beløb.
- 46 Desuden følger det af artikel 38, stk. 6, i lov DH2, at opgørelsen udarbejdet af kreditinstituttet bliver endelig i det omfang, forbrugeren ikke gør indsigelse mod den. Ifølge de forklaringer, som den ungarske regering har givet under retsmødet, påhviler det ikke forbrugeren at beregne overbetalingen, med undtagelse af det tilfælde, hvor denne påberåber sig ugyldigheden af andre vilkår, der hævdes at være urimelige, end de to vilkår i henhold til denne lov. I et sådant tilfælde påhviler det forbrugeren at angive det beløb, som den pågældende anslår uretmæssigt at have betalt som følge af anvendelsen af disse andre vilkår.

- 47 Et sådant krav, som ifølge den ungarske regering kun er et konkret udtryk for den generelle regel, der finder anvendelse i medfør af civilprocesretten, i henhold til hvilken et krav skal præciseres og kvantificeres, synes ikke at være mindre gunstig end de regler, der finder anvendelse på lignende søgsmål i henhold til national ret, hvilket det dog tilkommer den forelæggende ret at efterprøve.
- 48 Under disse omstændigheder kan de processuelle krav i hovedsagen, der under hensyn til deres plads i det system, som er indført af den ungarske lovgiver, tager sigte på inden for en rimelig frist at afgøre et stort antal tvister vedrørende låneaftaler i fremmed valuta, som indeholder urimelige vilkår, i princippet ikke betragtes som mindre gunstige end dem, der vedrører lignende søgsmål, som ikke omhandler rettigheder, der følger af EU-retten. Derfor kan sådanne krav, med forbehold af den efterprøvelse, som den forelæggende ret skal foretage, ikke betragtes som uforenelige med ækvivalensprincippet.
- 49 Hvad for det andet angår princippet om effektiv domstolsbeskyttelse skal det bemærkes, at medlemsstaternes forpligtelse til at fastsætte processuelle regler, som gør det muligt at sikre overholdelsen af de rettigheder, der kan udledes af direktiv 93/13 mod anvendelsen af de urimelige vilkår, indebærer et krav om effektiv domstolsbeskyttelse, hvilket også er sikret ved chartrets artikel 47. Denne beskyttelse skal gælde såvel med hensyn til udpegningen af de retsinstanter, der har kompetence til at påkende sager, der støttes på EU-retten, som med hensyn til definitionen af de processuelle regler (jf. i denne retning dom af 17.7.2014, Sánchez Morcillo og Abril García, C-169/14, EU:C:2014:2099, præmis 35 og den deri nævnte retspraksis).
- 50 Ikke desto mindre har Domstolen anerkendt, at forbrugerbeskyttelsen ikke er absolut (dom af 26.1.2017, Banco Primus, C-421/14, EU:C:2017:60, præmis 47). Den omstændighed, at en bestemt procedure indebærer visse proceduremæssige krav, som forbrugeren skal overholde for at kunne gøre sine rettigheder gældende, betyder således ikke, at den pågældende ikke drager fordel af en effektiv domstolsbeskyttelse. Selv om direktiv 93/13 kræver, at den nationale retsinstant, som skal afgøre tvister mellem en erhvervsdrivende og en forbruger, iværksætter positive foranstaltninger, der er uafhængige af kontraktparterne, er overholdelsen af princippet om effektiv domstolsbeskyttelse nemlig i princippet ikke til hinder for, at retten kan opfordre forbrugeren til at fremlægge visse elementer til støtte for sine påstande (jf. analogt dom af 1.10.2015, ERSTE Bank Hungary, C-32/14, EU:C:2015:637, præmis 62).
- 51 Selv om det er korrekt, at de processuelle bestemmelser, som er omhandlet i hovedsagen, kræver en yderligere indsats fra forbrugerens side, svarer disse bestemmelser imidlertid, for så vidt som de har til formål at aflaste retssystemet på grund af det store antal omhandlede tvister, til en usædvanlig situation og forfølger en almen interesse i forsvarlig retspleje. Nævnte normer vil som sådan kunne have forrang over enkeltpersoners interesser (jf. i denne retning dom af 12.2.2015, Baczó og Vizsnyiczai, C-567/13, EU:C:2015:88, præmis 51 og den deri nævnte retspraksis), forudsat at de ikke går ud over, hvad der er nødvendigt for at opfylde deres mål.
- 52 Under hensyn til formålet med at aflaste retssystemet fremgår det ikke i foreliggende tilfælde, hvilket det ikke desto mindre tilkommer den forelæggende ret at efterprøve, at de regler, som pålægger forbrugeren at indgive en anmodning, der i det mindste delvist består af en opgørelse, som allerede er udarbejdet af det pågældende kreditinstitut, og at præcisere den retsvirkning, som den pågældende anmoder den nationale ret om at anvende i tilfælde af, at den omhandlede låneaftale, eller visse vilkår heri, er ugyldige, er så komplekse og indeholder så store krav, at disse regler påvirker forbrugerens ret til effektiv domstolsbeskyttelse på en uforholdsmæssig måde.
- 53 Hvad desuden angår spørgsmålet om, hvorvidt forbrugerens manglende mulighed for at anmode om genoprettelse af situationen før den omhandlede låneaftales indgåelse – idet artikel 37 i lov DH2 fastsætter, at der kun kan anmodes om konstatering af en låneaftales ugyldighed i henhold til lov DH1, hvis der også nedlægges påstand om, at aftalen erklæres gyldig eller har virkning indtil den dag, hvor den nationale ret afsiger afgørelsen – strider mod retten til effektiv domstolsbeskyttelse, påhviler det den forelæggende ret at efterprøve, om det under sådanne omstændigheder i overensstemmelse

med Domstolens praksis gengivet i denne doms præmis 34 kan antages, at konstateringen af, at vilkår indeholdt i nævnte aftale er urimelige, gør det muligt at genoprette den retlige og faktiske situation, som forbrugeren ville have befundet sig i, såfremt disse urimelige vilkår ikke havde eksisteret, bl.a. ved at give ret til tilbagebetaling af de beløb, som den erhvervsdrivende har erhvervet uberettiget på grundlag af de urimelige vilkår til skade for forbrugeren.

- 54 I denne henseende har ERSTE Bank og den ungarske regering som svar på Domstolens spørgsmål anført, at forbrugeren under den særlige procedure fastsat i artikel 37 i lov DH2 ikke blot kan kræve tilbagebetaling af de beløb, som uretmæssigt er blevet opkrævet af kreditinstituttet som følge af anvendelsen af de to særlige vilkår i artikel 3 og 4 i lov DH1, men ligeledes kan opnå erstatning for følgerne af anvendelsen af andre eventuelt urimelige vilkår over for den pågældende. Hvis det er tilfældet, eller der findes en anden effektiv procedure for forbrugeren, som gør det muligt at anmode om erstatning for de beløb, der uretmæssigt er blevet opkrævet i henhold til nævnte andre vilkår, hvilket det påhviler den forelæggende ret at efterprøve, er den effektive beskyttelse, der søges opnået ved direktiv 93/13, ikke til hinder for processuelle bestemmelser som de i hovedsagen omhandlede.
- 55 Under hensyn til det ovenstående skal det første og det andet præjudicielle spørgsmål besvares med, at artikel 7 i direktiv 93/13 skal fortolkes således, at den i princippet ikke er til hinder for en national lovgivning, der fastsætter særlige proceduremæssige krav som de i hovedsagen omhandlede, for sager anlagt af forbrugere, der har indgået låneaftaler i fremmed valuta, som indeholder en bestemmelse om en forskel i valutakurs og/eller en bestemmelse om en ensidig mulighed for ændring, forudsat at konstateringen af, at vilkårene indeholdt i en sådan aftale er urimelige, gør det muligt at genoprette den retlige og faktiske situation, som forbrugeren ville have befundet sig i, hvis de urimelige vilkår ikke forelå.

Det tredje spørgsmål

- 56 Med det tredje spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om bestemmelserne i direktiv 93/13 også finder anvendelse i situationer, hvor der ikke er noget grænseoverskridende element.
- 57 Det bemærkes herved, at EUF-traktatens bestemmelser om fri bevægelighed i henhold til fast retspraksis ikke finder anvendelse på situationer, hvor samtlige elementer er begrænset til en enkelt medlemsstat (jf. i denne retning dom af 15.11.2016, Ullens de Schooten, C-268/15, EU:C:2016:874, præmis 47 og den deri nævnte retspraksis).
- 58 Som anført af generaladvokaten i punkt 70 i sit forslag til afgørelse, omhandler hovedsagen imidlertid ikke traktatens bestemmelser om fri bevægelighed, men EU-lovgivning, der harmoniserer et specifikt retsområde på tværs af medlemsstaterne. Bestemmelserne i den nævnte EU-lovgivning finder derfor anvendelse uanset den rent interne karakter af den i hovedsagen omhandlede situation.
- 59 Det følger heraf, at direktiv 93/13 skal fortolkes således, at det også finder anvendelse i situationer, hvor der ikke foreligger et grænseoverskridende element.

Sagsomkostninger

- 60 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagsomkostningerne. Bortset fra nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Anden Afdeling) for ret:

- 1) **Artikel 7 i Rådets direktiv 93/13/EØF af 5. april 1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler skal fortolkes således, at den i princippet ikke er til hinder for en national lovgivning, der fastsætter særlige proceduremæssige krav som de i hovedsagen omhandlede, for sager anlagt af forbrugere, der har indgået låneaftaler i fremmed valuta, som indeholder en bestemmelse, der fastsætter en forskel mellem den valutakurs, som finder anvendelse på frigivelsen af lånet, og den, der finder anvendelse på tilbagebetalingen af dette, og/eller en bestemmelse, som fastsætter en ensidig mulighed for ændring, der gør det muligt for kreditgiveren at hæve renterne, gebyrerne og omkostningerne, forudsat at konstateringen af, at vilkårene indeholdt i en sådan aftale er urimelige, gør det muligt at genoprette den retlige og faktiske situation, som forbrugeren ville have befundet sig i, hvis de urimelige vilkår ikke forelå.**
- 2) **Direktiv 93/13 skal fortolkes således, at det også finder anvendelse i situationer, hvor der ikke foreligger et grænseoverskridende element.**

Underskrifter